

„В СВЕТА НА „СТАРОПЛАНИНСКИ ЛЕГЕНДИ“
от ИВАН САРАНДЕВ. С., 1980. 156 с.

„В света на „Старопланински легенди“¹ се появи в момент на всеобщо научно оживление около творчеството на Йордан Йовков. Хвърляйки светлина и върху интимните дълбочини на художника, и към широкото поле на българското литературно развитие, тя отговаря на редица въпроси във връзка с този шедевър в българската белетристика.

Отдавна е отбелязвано особеното място, което „Старопланински легенди“ заемат в света на Йордан Йовков. В студии и монографични изследвания се отчита, че те се открояват по-самотни сред останалите му творби. Наложително е да се установят причините за това — доколко те се коренят в личните предпочитания на твореца и доколко — в предпоставки извън него. „В света на „Старопланински легенди“ отговаря изчерпателно на въпроса, като свързва появата на сборника както с духовната и творческата биография на Йовков, така и с нуждите на изкуството ни в един тежък момент за България. Носталгичната горест на писателя в Румъния, тежкия живот на семейството му, тъгата по изгубената родна Добруджа, дълбоката покруса от войните, сами по себе си всестранно анализирани, са посочени само като част от причините, извикали на живот тази книга. Наред с тях, а може би и повече от тях Иван Сарандев разкрива и изискванията на литературата ни в момента — да се отговори на належащата национална необходимост, да се потърсят ориентир и опори за помръкналия дух на нацията след войните, да се съживи представата за нейното някогашно величие и в него да се потърсят заложби за настоящето и перспективи за бъдещето. Изследването поставя „Старопланински легенди“ не само на гребена на авторовото развитие — вдъхновението на писателя е издигнато още по-високо от конкретните стимули на времето. Епохата въздига, „усамотява“ и откроява тази книга сред другите Йовкови творби, които иначе не ѝ отстъпват по въздействие и качества. Заслуга на Иван Сарандев е, че у този толкова улегнал и дори консервативен в житейските си навици и някои разбирания човек откри неподозирано чувствителния към нуждите на съвременността художник.

¹ Иван Сарандев. В света на „Старопланински легенди“. С., 1980.

Много важен момент от книгата е анализът на движението „Родно изкуство“ през 20-те и 30-те години. То още повече съгъства атмосферата на национални художествени търсения, а и само е резултат на тази атмосфера. Разгледано в многопосочните му резултати в различните изкуства, то се оказва наистина тясно свързано с книга като „Старопланински легенди“. Същевременно въпросът е разгледан с необходимото чувство за мярка, без да се търси на всяка цена пряка причинна връзка между това движение и Йовковата творба. Възникнали вследствие на едни и същи причини, те са едновременно, свързани, но и различни отговори на належащата обществена и художествена необходимост.

Разнообразните предпоставки, извикали на живот „Легендите“, аргументирано се разглеждат като едни от най-важните причини за богатството в съдържанието на книгата — сложното взаимоотношение между национални и психологически проблеми, непрекъснатата смяна на акцентите върху тях, широкия авторов поглед, обгърнал върховни мигове от националния и интимния живот на българина в светлината на една етична пресценка. „Старопланински легенди“ са разгледани като поредна проява на Йовковия хуманизъм, на високата му човешка мярка за нещата, на толкова рядкото в българската литература прозрение за нравствените ценности, които народът ни е създал и устоял дори в един робски свят.

При такава постановка естествено място заемат въпросите за историческите свидетелства като извори на Йовковата книга и за съотношението им с легендарното начало. Следващата важна заслуга на книгата е, че установява как те по своему подхранват вдъхновението на художника. В сведенията за миналото, все едно исторически или легендарни, той намира материализирано народното мислене, на което ще се опре (без, разбира се, да спре при него), за да изведе оценките си за красотата и доброто. А при такава вникване в миналото, при което вечните истини трябва да се разкрият и чрез, и над фактите, Йовков има нужда от легендата като жанрова опора на изложението си „по ръба“ между вероятното и невероятното. Това налага и направеният в книгата преглед на българската легендарна традиция. „По пунктира“ на историческото развитие на жанра в българската литература, а и не само на нея се очертава плътното най-

същественото — органичната връзка с нашия национален живот.

Би могъл да възникне въпросът — не се ли поставят „Старопланински легенди“ прекалено високо в сравнение с останалите Йовкови творби? Не се ли подценяват шедьоври от ранга на „Вечери в Антимовския хан“ или „Ако можеха да говорят“, където творческото умение на писателя се проявява в обратна посока — да се внуши скритият патос на ежедневието, да се потърсят в прозаичния делник същите духовни ценности, които „Легендите“ извличат от изключителни хора и събития? В книгата на Иван Сарандев такава опасност не съществува. Изследването се движи в ъгъла в света на „Легендите“, отчитайки най-вече отличителното в тях, без оценъчна съпоставка с другите Йовкови книги. Същевременно обаче то набелязва и някои от онези черти, които характеризират художника в цялото му творчество и определят толкова характерното единство на Йовковия свят.

„В света на „Старопланински легенди“ прониква във всички пластове на художественото произведение — от тематичните проблеми и жанровите особености през композиционната цялост на сборника до отделните творби с неповторимите въпроси за структурата, авторското присъствие, пространствено-временната перспектива, художествената функционалност на езиковите форми. Пресичайки обаче различните нива на „Легендите“, изследването запазва постоянно собственото си ниво и — което е особено важно — неизменно се поддържа към възприетия в началото тон на изложение. Гласът на изследователя във „В света на „Старопланински легенди“ — това е глас на интимно съприживяване на художественото произведение. Към такава преживяване, към откриване на нови значения и извори на непосредствено въздействие в крайна сметка водят и най-детайлизирания наблюдения в книгата.

Особено следва да се подчертае тезата на Иван Сарандев за монолитната духовна същност на Йовковите герои. Тя ще заеме мястото си в контекста на съвременните литературоведски изследвания за психологизма на писателя, за духовното раздвоение на някои от героите му, за първите появи на темата за отчуждението в нашата литература. Пионери на тази тема в българската белетристика са съвременници на Йовков, някои от тях — значители художници. Авторът на „Старопланински легенди“ обаче, както се сочи в изследването, остава встрани от тях. При цялата мащабност на психологическите си откровения Йовков не престава да бъде защитник на духовно единната личност. Колебанията, паденията или просветленията, острите вътрешни сблъсъци на героите му са далече от отчуждението — те остават „завършени личности, изсечени от монолитни блокове, без пукнатините на раздвоението на нестабилната къснобуржоазна личност“ (с. 98). С това Йовков продължава трайна традиция в бъл-

гарското изкуство на словото, която въпреки променения и усложнен подход към човека дава плодове и десетилетия след него, например в романите на Димитър Талев.

Естествено при тъй подробното навлизане в един художествен свят някои конкретни пресенки могат да събудят възражения. Мисля, че анализът на „Най-вярната стража“ твърде силно набляга върху националните въпроси и в резултат етичната проблематика е останала в сянка. Защото наред с хайдутина Косан авторът не по-малко, а във финала и повече дарява с царствена осанка и хаджи Емин. Сблъсъкът между тези сили може не толкова отвежда към пробуждането на раята, колкото ги изравнява вътре в рамките на робския свят. Хаджи Емин, независимо че действа с правата и по правилата на поробителя, също се издига по човешки високо — със способността си да оцени достойнствата на противника си, да усети силата му, да забрави, че е роб, да се замисли за него като за равен. Това отвежда Йовковото изображение по-дълбоко в човешкоестичната сфера на отношенията, отколкото в националносторическата.

Може би е било необходимо и известно конкретизиране на иначе великоплетното обобщение за ролята на Балкана в живота на героите от „Старопланински легенди“. В това отношение един по-конкретен анализ например на „Юнашки глави“ би довел до повече наблюдения за това, как е бил „моделиран българският национален характер“ (с. 93).

За първи път в нашата наука се прави така обстоен преглед на оценките, които Йовкова книга е получила у нас и в чужбина. И се оказва, че въпреки голямата компетентност и проникновеност на някои от тях към „Старопланински легенди“ трябва да се пристъпва отново, с постоянно обновяваща се литературоведска апаратура. Книгата на Иван Сарандев отговаря на тази задача — с многото новооткрити тайни на Йовковия шедьовър, с всестранното им осветление, с рядко постигнатото единство между литературноисторическия и теоретическия подход към художествената творба. „В света на „Старопланински легенди“ е нова, широка крачка напред в придвижването на българската наука към света на „Старопланински легенди“.

Бистра Ганчева

ROMANE IM 20. JAHRHUNDERT. USA, England, Frankreich, BRD. Akademie-Verlag Berlin, 1980, S. 200 (РОМАНИ НА 20 ВЕК. САЩ, Англия, Франция ФРГ. Академи-ферлаг, Берлин, 1980, с. 200)

Основание да разглежда литературите на развитите капиталистически страни заедно в един сборник съставителят Гюнтер Клоц намира в следните обективни факти от обществения им развитие. Положението на работническата класа в тези страни е подобно, нейните врагове и управляваните от тях икономически